DIVAGACIONS SOBRE LA PONÈNCIA «L'ARQUITECTURA ROMÀNICA» D'ANTONI PLADEVALL

RAMON VALL I RIMBLAS

La lectura d'aquesta Ponència ens ha dut a fer-nos unes consideracions (amb més justesa potser hauríem de dir-ne divagacions), que voldríem, a través d'aquesta comunicació, sotmetre a pública controvèrsia per aclarir, així, els dubtes a què ens han conduït.

Al final de la Ponència, i com a introducció a les conclusions que s'hi proposen, es formulen les dues qüestions següents:

Primera: «¿Cal establir una norma genèrica per a tot el país per a denominar i dividir les èpoques del romànic, o bé és lícit que cada autor creï les seves divisions pròpies?»

I segona: «¿Són vàlides les divisions que fins ara es consideraven normals de *primer romànic o romànic llombard, segon romànic o romànic internacional* i *romànic de transició*... o és necessari i lícit de crear unes noves denominacions i divisions?»

Si quant a la primera el ponent no es pronuncia, respecte a la segona, en canvi, és molt contundent, ja que diu d'entrada que «la primera cosa que sembla evident és que no cal insistir massa i fins deixar de banda la denominació de primer romànic establerta per Puig i Cadafalch i discutida ja arran de la seva aparició per autoritats en la matèria com Focillon». Sembla, doncs, que vol recolzar en Focillon aquest refús. I sobre això voldríem dir que no ens sembla tan clar que Focillon —almenys en els textos que d'ell coneixem— qüestioni la definició donada per Puig i Cadafalch pel que fa a bona part d'Europa i, sobretot, per a Catalunya. És més, en la seva obra *Art d'Occident. Le Moyen Âge roman,* diu textualment: «On l'a longtemps appelée l'architecture lombarde, d'un terme conventionnel et restrictif,

légitimé d'ailleurs par des nombreux exemples italiens... En l'appelant le premier art roman, M. Puig i Cadafalch soulignait *avec raison* l'importance historique de ce style, son extension à une grande partie de l'Occident et sa place dans le développement artistique du Moyen Âge...» (el subratllat és nostre).[1]

Nombrosos autors accepten la denominació: Timmers,[2] Yarza,[3] Hautecoeur.[4] Crozet l'accepta, però limita la seva aplicació a Llombardia, Provença, Occitània, Catalunya, Borgonya i la regió del Roine.[5] Kubach, a més d'usar-lo, li troba l'avantatge que ha estat acceptat universalment.[6] Conant, no solament l'accepta, sinó que proposa una subdivisió que qualifica de «Lombardo-Catalan First Romanesque».[7]

Finalment, ens sembla que el nostre país no va tan sobrat de personalitats de renom internacional, que puguem eliminar, tan lleugerament, una denominació que, més o menys discutida (al nostre parer, més aviat menys que més), ha estat acceptada universalment.

D'altra banda, el ponent recolza també l'abandó de la denominació «primer romànic» en l'existència de Sant Pere de Rodes i en tota aquella sèrie d'edificis més modestos que, coetanis del romànic llombard, però amb solucions pròpies, sorgeixen al segle XI, sobretot a l'Empordà.

1. FOCILLON, HENRI, *Art d'Occident. Le Moyen Âge Roman.* Edició «Le Livre de Poche», núm. 1922, 1971, pàgs. 54-55.

2. TIMMERS, J., *Petit Atlas de l'art Roman.* Ed. Sequoia, París-Bruxelles 1965, pàg. 174. *La Catalogne.* «C'est surtout en cette région que se manifeste, à l'aube du XIe s., le "premier art roman" de la péninsule Ibérique. Cette définition fut appliquée en 1928 par l'historien J. Puig y Cadafalch au renouvellement de l'architecture, courant né en Italie du Nord qui rayonna au Xe s. et au début du XIe sur les pays voisins, particulièrement dans le nord-est de l'Espagne, en Provence et dans la vallée du Rhône.»

3. YARZA, JOAQUÍN, *Arte y Arquitectura en España, 500/1250.* Manuales Arte Cátedra. Ediciones Cátedra, S. A. Madrid, 1979. Pàgs. 139-141, 355. *En torno al primer románico: del año 1000 al 1075..., Románico y primer románico meridional..., La Marca Hispánica: El Abad Oliba y el primer románico...* «Puig y Cadafalch ha sido el inventor del término, aceptado con frecuencia internacionalmente».

4. HAUTECOEUR, LOUIS, *Historia del Arte, II. De la magia a la religión. Románico y arte extraeuropeo.* Trad. esp. Ediciones Guadarrama, Madrid 1965, pàg. 567.

5. CROZET, RENÉ, *El arte románico.* Trad. esp. Plaza & Janés, S. A. Barcelona 1969, pàg. 41.

6. KUBACH, HANS ERICH, *Arquitectura románica.* Trad. esp. Aguilar, Madrid 1974, pàg. 63. «El nombre de "primer románico" o primera fase estilística del románico tiene la ventaja de haber sido aceptado y comprendido internacionalmente; "premier art roman" y "early romanesque", si bien aplicados a diversos grupos de monumentos, permiten, sin embargo, conocer sus caracteres comunes.»

7. CONANT, KENNETH JOHN, *Carolingian and Romanesque Architecture 800-1200.* The Pelican History of Art. 3.º ed. 1973, pàgs. 57 i 61. O bé *First paper back edition,* 1974, pàgs. 107 i 112. «Capter 5. *The First Romanesque*»... «The result is that the First Romanesque Style is better represented in Catalonia than anywhere else... The resulting tunnelvaulted work is more properly called Lombardo-Catalan Romanesque.»

Aquests edificis considerem que són els que procedirien de l'antiga i peculiar manera nostra de construir en el «pre-romànic», peculiaritat que ha aconsellat Xavier Barral de no acceptar ni la denominació d'art mossàrab ni la d'art carolingi, per tal com cap d'ells no respon a la situació artística global de Catalunya, que, si bé en rep les influències, té característiques pròpies i distintes.

Si realment l'existència d'edificis d'aquest tipus és prou nombrosa, com sembla deduir-se dels estudis de Badia i Homs, diverses vegades citat pel ponent, i del pensar del propi ponent, aleshores realment se'ls hauria d'enquadrar en una denominació especial, altra, però, que una simple «A» majúscula que difícilment pot dir res a ningú.

Un altre aspecte que creiem qüestionable és el d'encabir dintre de la qualificació de *romànic llombard* (encara que sigui dintre d'una segona etapa) edificis com Sant Pere de Galligants, pel fet que hi perviuen elements decoratius, provinents, en origen, del romànic llombard; fets, però, amb tota una altra tècnica, i que donen als edificis un aspecte que no recorda en res el que tenen els de la primera època

Per tot això; perquè creiem poc pràctic denominar els períodes per unes simples lletres majúscules; i sobretot perquè, en contra de l'opinió del ponent no «volem evitar el mot *primer romànic*», sinó que en honor i memòria de Puig i Cadafalch voldríem mantenir-lo, creiem més encertat de continuar amb aquesta denominació «primer romànic» per als grups que es proposen dir «A» i «B», distingint-lo, això sí, entre ells amb l'afegitó «llombard» per als del grup «B», i amb un altre adjectiu —difícil de trobar, certament— per als de l'«A»; qualificatiu que podria ser «autòcton», «de tradició local», o algun altre més encertat, però igualment distintiu.

Aleshores el grup «C» podria continuar dient-se «segon romànic» amb preferència a «romànic internacional» segons el nostre punt de vista (tot i que aquesta preferència no podem recolzar-la en altra cosa sinó en una qüestió de gust personal, i per tant, totalment discutible).

I el grup «D» podria dir-se «protogòtic» com proposa el ponent, tot i que costa d'entendre que s'hagi d'anomenar protogòtica la portada d'Agramunt quan, el mateix ponent, a l'hora de citar-la, en diu la «portada romànica d'Agramunt».

Un altre problema, en el qual no volem entrar, sorgeix en els edificis «passats de moda»: els que als segles XIV i XV continuen fent-se copiant antigues obres romàniques; o els de la vall de Boí, del segle XII, que inspirant-se en edificis del primer període llombard, en difereixen en l'acabat de la decoració, en el mateix carreuat i, sobretot, en la tècnica de la coberta, no feta amb volta de pedra, sinó amb encavallades de fusta.